

Культура II

02-07-2026

Тиждень #20

Лекція #5:

Микола Лисенко і національний стиль української музики
(початок – закінчення)

Завдання (з книжки *Українська Культура II*):

Прочитати:

Лекція #7:

Послідовники Лисенка
ст. 142 – 144.

Лекція #8:

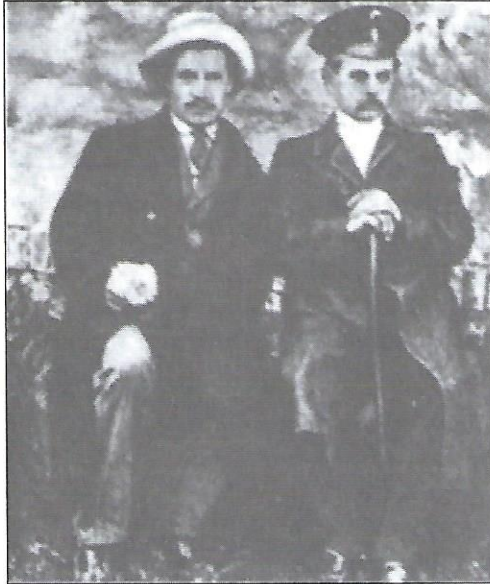
Українська музика першої половини XX ст.
ст. 145 – 149.

Виконати:

«Вправа» на ст. 144, та написати відповіді на завдання
«Закріплення» ст. 149, питання 1-5.

ПОСЛІДОВНИКИ М. ЛИСЕНКА

Ідеї Миколи Лисенка підхопила на початку ХХ ст. чисельна група молодих композиторів. Найвидатнішими спадкоємцями музичного заповіту

Яків Степовий та Кирило Стеценко.

Лисенка і найбільш талановитими продовжувачами його праці на ниві розвитку національної музики були: **Кирило Стеценко**, **Микола Леонтович**, **Яків Степовий** та **Олександр Кошиць**.

Кирило Стеценко (1887-1922) — учень музичної школи Лисенка, а пізніше — його помічник у хорі. Згодом висвятився на священника. Композиторська творчість Стеценка обмежена майже виключно до вокальної музики. Це насамперед сольові співи (пісні-романси) і твори для хору: пісні та кантати, знамениті обробки колядок і щедрівок. Стеценко також є автором дитячих опер "Івасик-Телесик" та "Лисичка, котик та півник" і музики до сценічних творів "Про що тирса шелестіла", "Гайдамаки" Шевченка і "Сватання на Гончарівці". В ділянці церковної музики виділяється його "Панахида", скомпонована на теми стародавніх кантів. Разом із його Службою Божою вона належить до найкращих зразків української церковної музики.

Микола Леонтович.

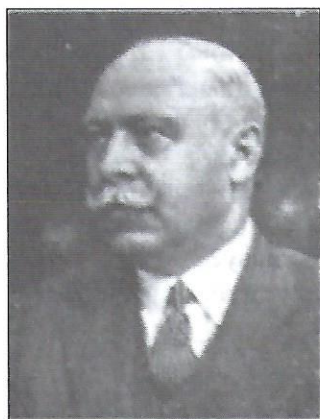
Музика Стеценка має український характер, а перевага у ній завжди на боці мелодії, що виступає в нього широко, яскраво і натхнено. Свої композиції Стеценко вмів окрашувати майстерною гармонізацією, особливо в фортеп'яновому супроводі та в розподілі партій для голосів хору.

Особливе місце в історії української музики належить **Миколі Леонтовичу** (1877-1921), який зосереджувався майже виключно на обробці народніх пісень для хорів. Оригінальних творів у нього небагато: незакінчена опера "На Русальчин Великдень" і кілька пісень. Натомість в ділянці обробки народніх пісень він виявив себе блиску-

чим та оригінальним майстром, і цим здобув собі визначне місце в історії української музики.

Хорових обробок у нього близько 200, і майже всі вони написані "а саррелла" (без інструментального супроводу). Кожна пісня гармонізована цікаво та винахідливо. Часто він застосовує поліфонію з незалежним веденням окремих голосів та імітаційними відгукми, створюючи ефект вокальної інструментації. Деякі з хорових творів Леонтовича звучать як мініатюрні вокальні симфонії; в них Леонтович використовує специфічну барву кожного голосу немов би це були різні інструменти оркестри.

Хорові обробки М. Леонтовича здобули широку популярність, навіть за межами України. Найбільш відомою з них є "Щедрик", який часто чуємо під час різдвяного сезону "The Carol of the Bells". Загинув Леонтович від ворожої московської руки.

Олександр Кошиць.

Олександр Кошиць (1875-1944) опрацював велике число народних пісень для хору. Він також здобув велику славу як геніяльний диригент хорової капелі, з якою об'їхав багато країн світу.

Яків Степовий (1883-1921) — автор численних сольоспівів на слова українських композиторів, частину з яких сполучив в окремі циклі: "Барвінок", "Пісні настрою". Пісні Степового досить прості за формою і мелодією, але приваблюють своєю красою і виявляють блиск справжнього таланту. Своім характером вони спокійні, задумливі і дуже близькі до народної пісні.

Анатоль Вахнянин.

ПОСЛІДОВНИКИ М. ЛИСЕНКА НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ КІНЦЯ ХІХ ст.

Подібно до Шевченка, М. Лисенко мав вплив на цілу Україну, незалежно від того, що українці ділили границі різних імперій. Його ідеї, твори й стиль вплинули і на творчість композиторів Західної України. Найвидатнішими його послідовниками там були А. Вахнянин і Д. Січинський.

Анатоль Вахнянин (1841-1908) — автор хорових і сольових пісень та опери "Купало", яку написав у стилі Лисенківських опер. Вахнянин був засновником і першим директором Музичного Інституту ім. Миколи Лисенка у Львові.

Денис Січинський.

Денис Січинський (1865-1909) написав багато хорових та сольових пісень, фортепіянові твори, оперу "Роксоляна". Він є автором патріотичної пісні "Не пора, не пора". Мелодійність і простота його романсів зробили їх дуже популярними в Західній Україні. Вони переважно мають тужливий характер.

Пояснення слів

спонукати — to induce

Закріплення

- з 1. Що таке обробка? Які українські композитори прославились як найбільш талановиті в ділянці обробки української народної пісні?
- 1 2. Який твір Миколи Леонтовича здобув велику світову славу?
- з 3. Як саме такі композитори як Стеценко, Леонтович та їм подібні були послідовниками Миколи Лисенка?

Вправа — назвати автора наступних музичних творів.

1. Відомої обробки для хору "Щедрик":
2. Дитячої опери "Івасик-Телесик":
3. Музичних точок до Шевченкової поеми "Гайдамаки":
4. Оперу "Купало":
5. Оперу "Роксоляна":
6. Патріотичної пісні "Не пора, не пора":

УКРАЇНСЬКА МУЗИКА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

У ХХ-ому столітті українська музика збагатилась великим числом високоталановитих і професійно вишколених композиторів. Вони творили за стилями і засобами модерної світової музики, намагаючись при цьому внести до своїх творів щось українського. Українська музика в їхніх руках могла досягти справжніх висот, якби не те, що більшість цих композиторів мусіла творити в умовах російської комуністичної окупації, яка ставила перешкоди розвитку української музики на високому світовому рівні.

1920-ті і ранні 1930-ті роки — це один із найбільш продуктивних періодів в історії української музики. Його характеризують:

- високий професіоналізм композиторів;
- багатство жанрів інструментальної та вокальної музики — постають симфонії, концерти для різних інструментів, сюїти, сонати, камерні тріо та кuartети, кантати, опери, балети тощо, а разом з тим значна різноманітність стилів;
- прагнення поєднати національні музичні традиції з модерними течіями у західноєвропейській музиці.

Широко розвиваються музичний театр, опера, концертне життя та музична освіта, відроджується плекання національних інструментів, насамперед бандури.

КОМПОЗИТОРИ СХІДНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

Прийшовши до влади, більшовики спочатку поставились неприхильно до творців національного музичного життя. Леонтович був убитий при підозрілих обставинах, Стеценко та Степовий передчасно померли від переслідувань, Кошиць та інші виїхали в еміграцію. Згодом комуністична влада прийняла політику використання мистецтва для пропагандивних цілей. Мистецтво мало бути "національне за формою, але соціалістичне за змістом". Це означало, що композитори мали писати музику, зрозумілу для широких мас і обов'язково з пропагандою ідей комунізму.

Музична політика совєтсько-російських окупантів мала свої суперечливі аспекти. З одного боку була щедра державна підтримка музичних шкіл, театрів, хорів, оркестр, виконавців, композиторів, видань тощо. Але з другого боку, внаслідок залізної партійної контролі й ідеологічного тиску, у музиці панувала стилістична обмеженість, консервативність, шабляновість і відсутність справжнього новаторства. Твори підсовєтських композиторів відзначалися великою майстерністю, але в них переважно відчувався брак особливого

духа, глибокого змісту і сили. Хоча місьями стрічається у них щось цікаве і нове, великі частини їх творів сухі.

Але незважаючи на це, ХХ століття дало українській музиці ряд композиторів світового рівня. На особливу увагу заслуговують:

Лев Ревуцький.

Найбільшу славу набула його Симфонія №2, що майстерно вплітає у собі теми українських народних пісень. Вона має такий яскравий кольорит і драматичну силу, що належить до найкращих творів української музики. Вже кілька разів її виконували оркестри на Заході. Мабуть тому, що Симфонія №2 була надто добрим твором і високого рівня композиція совітська влада примусила Ревуцького переробити її.

Внаслідок більшовицьких цькувань за нахил до модернізму, Ревуцький згодом обмежив свою композиторську творчість. Він присвятився головно вихованню нової генерації українських композиторів з широким музичним знанням.

Борис Лятошинський.

БОРИС ЛЯТОШИНСЬКИЙ (1895-1968) — обдарований і оригінальний композитор, творчість якого охоплювала майже всі ділянки музики. Серед його творів є дві опери. Особливої уваги заслуговує "Золотий обруч" на основі повісти Франка "Захар Беркут", три симфонії, кантати для хору, струнні квартети (які не раз виконуються на світовій сцені), твори для фортепіану, скрипки, сольові пісні, обробки народних пісень і музика до фільмів.

Лятошинський був одним із піонерів модерного напрямку в українській музиці. У його музиці, а головно в його інструментації творів, помітний великий вплив модерних течій, що виникли в європейській музиці. Перейшов він навіть період, коли писав атонально (без мелодії).

Віктор Косенко.

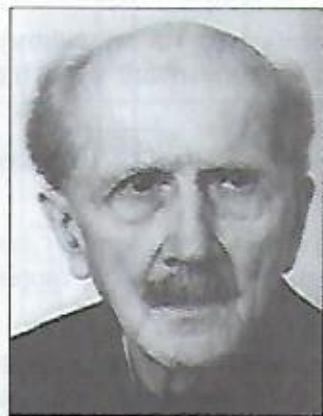
ВІКТОР КОСЕНКО (1896-1938) — найбільше відомий за його твори для фортепіану: етюди, прелюдії, сонати, циклі у формі старовинних танців і т. д. Ці твори відзначаються глибоким ліризмом (співучістю), хоч написані по-модерному. Косенко — один із небагатьох українських композиторів, які майже взагалі не включали у свої твори мотиви з народних пісень. Але його твори мають глибокий український характер, і тому їх залюбки виконують українські фортепіанові солісти. До композиторського доробку Косенка належать також твори для оркестри та камерні твори, наприклад, "Тріо" для скрипки, віолончелі і фортепіану.

Михайло Вериківський.

ПИЛИП КОЗИЦЬКИЙ (1893-1960) — талановитий композитор, який найбільше відзначився у хорових композиціях. Ці твори особливо цікаві тим, що в них Козицький використовує голосову поліфонію, подібно до Леонтовича. Козицький писав також твори для оркестри та опери.

МИХАЙЛО ВЕРИКІВСЬКИЙ (1896-1960) — добрий знавець і майстер великих форм — опер, ораторій для хору та симфонічних творів; найвизначнішою серед них є сюїта "Веснянка", де талановито використані народні пісні. Як ряд інших підсоветських композиторів, він був добрим знавцем оркестри й опери.

Станіслав Людкевич.

КОМПОЗИТОРИ ЗАХІДНЬОЇ УКРАЇНИ

СТАНІСЛАВ ЛЮДКЕВИЧ (1879-1979) — найважливіший композитор ХХ ст. на західних землях України. Подібно до Лисенка, він проявив себе у кожній ділянці музики; писав опери, симфонії, твори для хору, концерти для скрипки чи фортепіану, сольові пісні, обробки народних пісень і т. д. Його кантата "Кавказ", до слів Шевченка — це один із найвизначніших творів української музики. Написаний у чотирьох частинах для хору й оркестри, "Кавказ" Людкевича глибоко експресивний і повний драматичної сили.

Людкевич був одним із перших українських композиторів, що присвятили багато уваги творенні композицій великих форм для оркестри. Вони написані майстерно й талановито, тому Людкевич займає дуже важливе місце у розвитку української інструментальної музики. Крім композиторської діяльності, Людкевич також написав багато статей про українську музику і виховав ряд добрих українських композиторів. Своєю працею Людкевич підняв музичне життя Західної України на високий рівень.

Василь Барвінський.

ВАСИЛЬ БАРВІНСЬКИЙ (1888-1963) найкраще проявив свій талант у композиціях для сольових інструментів (фортепіану, скрипки) та малих, камерних інструментальних ансамблів. Широкий відгук здобула йому, ще молодим композитором, "Українська рапсодія" для симфонічної оркестри. У ній, як і в інших творах, свіжо звучать теми народних пісень. Велика заслуга Барвінського у тому, що він збагатив літературу для фортепіану. Тут входять прелюдії, мініатюри, варіації, серенади і т. д. Деякі з них педагоги включають до програм навчання гри на фортепіані, бо вони дуже добрі для опанування техніки гри. Захоплений чаром народньої пісні, Барвінський використовував її у різних видах. Багато з його фортепіанових творів створені на теми народних пісень. Його обробки до народних пісень цікаві тим, що кожна строфа має у фортепіановому супроводі інакше трактування.

Протягом багатьох років Барвінський чергувався з Людкевичем в очолюванні Українського Вищого Музичного Інституту у Львові. Там він виховав ряд видатних піаністів. Коли більшовики окупували Західню Україну, його засудили на 10-літнє ув'язнення до Сибіру, з якого він повернувся із знищеним здоров'ям і скоро помер.

Людкевич і Барвінський — це найвидатніші особистості в музичному житті Західньої України першої половини ХХ ст. Але крім них було ще багато інших. Серед них на особливу увагу заслуговують:

НЕСТОР НИЖАНКІВСЬКИЙ (1893-1940) збагатив українську музичну літературу цікавими фортепіановими творами різних жанрів;

БОРИС КУДРИК (1897-1950) — автор церковних та світських творів для хору (найвидатніший твір — кантата "Вибір Гетьмана"), сольоспівів, творів для скрипки, фортепіано і т. д.

МИКОЛА КОЛЕССА (1904-2006) у своїх творах часто поєднує український мелос з модерною музичною мовою і не раз використовує гуцульські та лемківські мелодії. До його творчості входять твори для оркестри "Українська Сюїта", струнні квартети, хоріві й сольові пісні і т. д.

Пояснення слів

гальмувати — to restrain, repress
супровід — accompaniment

обдарований — talented
шабляновий — conventional, trite

Закріплення

1. Чим музика українських композиторів ХХ ст. відрізнялась від музики композиторів ХІХ ст.?
2. Чим відрізнялись українські композитори ХХ ст. від композиторів ХІХ ст. в питаннях музичної освіти?
3. Як саме композитори ХХ ст. намагались піднести українську музику?
4. Назвіть найвідоміших представників української музики першої половини ХХ ст. у Східній та Центральній Україні.
5. Назвіть найвідоміших представників української музики першої половини ХХ ст. в Західній Україні.

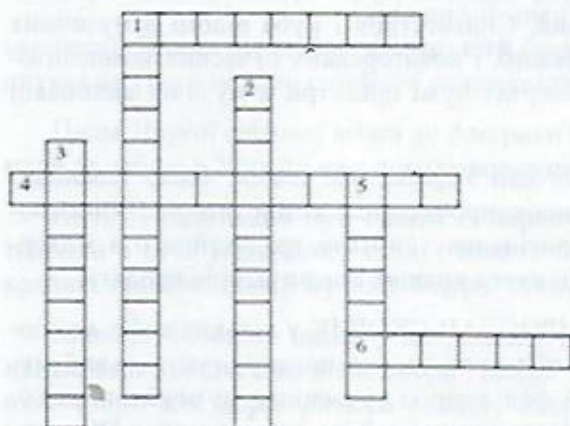
Вправа — хрестівка

Впоперек

1. Автор кантати "Кавказ".
4. Автор сюїти "Веснянка" для хору й оркестри. Майстер великих форм.
6. Автор численних церковних творів, головно для хорів.

Вдолину

1. Один із піонерів модерного напрямку в українській музиці. Автор опери "Золотий обруч".

2. Західньо-український композитор, що написав багато творів для камерних ансамблів і фортепіану.
3. Найвидатніший український композитор ХХ ст. Автор ряду симфоній, найбільшу славу з яких набула Симфонія №2.
5. Найбільше знаний за його чудові ліричні твори для фортепіано.